

CONSIDERAȚII ASUPRA AȘA-ZISEI „PROBLEME SCITICE” ÎN LUMINA DESCOPERIRILOR ARHEOLOGICE DE PE TERITORIUL ROMÂNIEI

GEORGE MARINESCU

O problemă mult discutată în istoriografia română și străină este aceea legată de prezența sau numai influența culturii materiale scitice pe teritoriul României. Sciții, populație de origine iraniană, apar pe scena istoriei pe la 700 î.e.n. și profitând de slăbirea cimerienilor au înlocuit dominația acestora din regiunile nord-pontice cu propria lor dominație politică pe la începutul sec. VI î.e.n.¹

După cum se știe, societatea autohtonă, geto-dacă, aflată în această perioadă într-o fază tîrzie de dezvoltare a culturii hallstattiene a cunoscut și beneficiat de influențele externe preluate direct sau indirect de la populațiile aflate pe o treaptă mai avansată de dezvoltare. Aceste influențe externe, conjugate în chip fericit cu o remarcabilă dezvoltare internă vor permite societății geto-dacice importantul salt calitativ, trecerea de la prima perioadă a fierului (Hallstatt) la cea de-a doua epocă a fierului (Latène).

În ce privește geneza epocii Latène geto-dacice cu toate deosebiri-le de vederi, toți cercetătorii acordă o pondere însemnată factorului grecesc. Nu aceeași situație se constată atunci cînd se atinge spinoasa „problemă scitică”. Așa-zisa „problemă scitică” interesează și lucrarea noastră deoarece după unii cercetători prezența sciților la vest de Nistru nu poate fi susținută², sau că în Transilvania — unde prezența unor elemente de cultură materială de clară factură scitică este de necontestat — avem de — a face cu „o persistență a orizontului cimerian.

¹ Șt. Ferenczi, „Cimitirul scitic” de la Ciunbrud (V) în Acta M. N. VIII, 1971 p. 19.
² A. I. Meliukova în S.A. XXII, 1955, p. 239—253, D. Berciu, *Lumea celților, București, 1970*, p. 30.

la care se va fi adăugat un influx scitic ulterior, legat și de numele lui Agathyrsoș³. Mai mult, s-a formulat chiar ipoteza după care „tradițiile scitice au putut să încetinească în oarecare măsură ritmul transformărilor în sens Latène în teritoriile locuite de daco-geți⁴. Credem că această ultimă aserțiune, îndeosebi, nu poate fi acceptată, dimpotrivă, scitii populație cu o cultură materială avansată, buni cunoscători ai metalurgiei fierului și mai ales beneficiari ai unor puternice influențe provenite din orașele grecești nord-pontice, au impulsionat dezvoltarea populațiilor în teritoriile cărora s-au așezat sau cu care au venit în contact.

Pentru teritoriul țării noastre considerăm că sînt suficiente dovezi care să susțină prezența efectivă sau vremelnică a scitilor. Menționăm că în legătură cu această prezență trebuie discutate și unele din descoperirile de obiecte de podoabă, piese de harnașament, atribuite unilateral artei tracice sau traco-getice.

Arheologic s-a constatat că în întreaga zonă tracică, încă de la începutul primei vîrste a fierului, ritul de înmormîntare dominant devine cel al incinerății iar spre sfîrșitul acestei perioade incinerăția devine aproape exclusivă.⁵ În Transilvania însă, în sec. VI—V î.e.n. situația este diferită. Într-o zonă plasată geografic pe cursul superior al Mureșului și pe cele două Tîrnave, apar frecvent morminte de înhumăție. Inventarul funerar constă dintr-un număr mare de piese metalice, ceramică, scoici, realgar. Caracterul străin al înhumățiilor reiese și din faptul că geto-dacilor le este necunoscut obiectul înmormîntării calului — efectiv sau simbolic — sau acela al depunerii în morminte a unor bucăți de realgar, scoici, pesarii. Mormintele de înhumăție sînt în majoritatea lor plane, fără să lipsească însă nici cele tumulare. Asemenea tîmîmuli cu construcții funerare din lemn au fost descoperiți întîmplător, la începutul secolului nostru la Cipău.⁶ Construcții funerare din lemn și piatră, ce au conținut mai multe schelete umane se cunosc și în cadrul necropolei de la Blaj.⁷

Mormintelor de înhumăție le sînt proprii armele — pumnale — akinakes — vîrfuri de săgeți „scitice“, aplici ornamentale decorate în stil animalier scitic ca cele de la Sf. Gheorghe sau Șeica Mică.

Cercetări recente au arătat că podoabele din metal prețios — inele de buclă cu capete conice, cercei cu cap conic — descoperite în mormintele din înhumăție din Transilvania apar frecvent în mormintele scitice din nordul Mării Negre. De menționat că aceste podoabe de o clară factură scitică nu apar decît în cadrul grupului scitic din Transilvania pe teritoriul țării noastre.⁸

3. D. Berciu, *Op. cit.*, p. 33.

4. *Ibidem*, p. 83.

5. Al. Vulpe, *Traci și iliri la sfîrșitul primei epoci a fierului în Oltenia*, în S.C.I.V. XIII, 2, 1962, p. 312.

6. N. Vlăsa, în *Apulum* IV, 1961, p. 19 și urm.

7. V. Vasilev, *Podoabe de metal prețios din morminte scitice în Transilvania*, în *Acta M.N.*, VII, 1970, p. 60.

8. *Ibidem*, p. 59.

Sciții s-au așezat în număr mare pe Mureș și Tîrnave dar nu lipsesc nici descoperirile de factură scitică în sudul sau nordul Transilvaniei așa cum o dovedesc descoperirile de la Simeria⁹ și mai ales cele din județul Bistrița-Năsăud de la Posmuș¹⁰, Jeica¹¹, și Dipșa¹². De notat că descoperirile din județul Bistrița-Năsăud pe lângă faptul că largesc și completează informațiile privind problema care face obiectul studiului de față, aduc și date interesante privind descoperirile de caracter scitic din Transilvania. Astfel pumnalul — akinakes — descoperit la Posmuș, provenit foarte probabil dintr-un mormint de înhumatie — sau poate dintr-o necropolă scitică de înhumatie — este din bronz, ceea ce constituie o raritate atât pentru descoperirile de caracter scitic de pe teritoriul României dar și pentru cele nord-pontice. Pumnalul — care se păstrează în Muzeul Bistrița — databil în sec. VI—V î.e.n., găsit împreună cu vîrfuri de săgeți de tip „scitic” (fig. 1 a-b) și cu oseminte umane, aruncă o lumină interesantă din punct de vedere istoric asupra antichităților din județul nostru și în aceeași timp credem că prin importanța sa, impune o reluare a cercetărilor la locul descoperirii sale.

Nu departe de Posmuș în satul Jeica a fost descoperit întîmplător un topor de luptă scitic de fier (fig. 2 a). Condițiile descoperirii nu ne permit deocamdată să facem considerații istorice mai largi, totuși nu ni se pare întîmplător faptul apropierea localităților Posmuș, Jeica și Dipșa. În această zonă ar fi deci posibilă existența unei prezențe scitice mai pronunțate în nord-estul Transilvaniei.

Așadar, grupul de înhumați din centrul Transilvaniei prin rit, ritual și inventar, reprezintă o populație străină, scitică, pătrunsă în Transilvania în prima jumătate a sec. VI î.e.n.¹³ Șăpăturile arheologice îl confirmă astfel strălucit pe Herodot care localiza pe Mureșul superior pe agathyrsi¹⁴.

Noii veniți au putut exercita o dominație vremelnică asupra triburilor dacice din centrul și estul Transilvaniei, prea puțini însă pentru a impune o scitizare au sfîrșit, diimpotrivă, prin a fi asimilați¹⁵.

Legăturile dintre autohtoni și noii veniți sînt surprinse arheologic prin descoperiri în mormintele scitice, de obiecte necunoscute acestora ca: brățări de bronz cu extermitățile petrecute și ornamentate cu motive incizate ca la Cristești¹⁶, sau fibule de bronz cu placa triunghiulară sau în formă de scut beotic descoperite în mormintele scitice de

9. M. Roska, în *Dolg. Cluj*, IV 1913, (rezumat francez).

10. Șt. Dănilă, *Descoperiri scitice la Posmuș*, în *Activitatea muzeelor*, 1956, Cluj p. 81—85.

11. *Idem*, *Descoperiri arheologice în raionul Bistrița*, în *Probleme de muzeografie Cluj*, 1960, p. 169 și urm.

12. M. Roska, *E.S.A.*, XI, 1937, p. 168—169.

13. I.H. Crișan, *Siberbürgen in der jüngeren Hallstattzeit*, (6—4 jh. v.u.z.), Smolenice, 1970, (în manuscris).

14. Herodot C. IV, 48, în traducerea F. Vanț, București, 1965.

15. C. Daicoviciu, *Insemnări despre dacii (X) Unele aspecte ale problemei sciților la noi*, în „Șteaua” nr. VII, din 5 mai 1965, p. 118.

16. I. H. Crișan, *Șăpături și sondaje în Vala Mureșului*, în *Acta M. N. II*, 1965, p. 55—63, fig. 12, 10.

înhumăție de la Tg. Mureș, Cipău, Gîmbaș, Sf. Gheorghe etc.¹⁷. Relații strînse între sciți și autohtoni par să ateste și descoperirile de ceramică de factură hallstattiană locală, în mormintele de înhumăție scitice deși, după părerea noastră, problema acestei ceramici nu este îndeajuns de clarificată. Cum această latură a problemei „scitice“ nu face obiectul studiului nostru, ne vom mărgini să arătăm că ceramică de această factură apare și în mormintele scitice din sudul Uniunii Sovietice, în special în cadrul grupului Kiev—Poltava.

Factorul scitic n-a reușit să imprime mediului hallstattian din zona „nord-tracică“ trecerea spre Latène, nu datorită caracterului sau „pur, nealterat“¹⁸, ci mai probabil, datorită faptului că societatea autohtonă nu atinsese gradul de dezvoltare care să-i permită trecerea spre cea de a doua epocă a fierului, lucru care se constată, de altfel și în cazul influențelor grecești sau celtice, al căror contact cu autohtonii nu provoacă automat transformări decisive.

În orice caz, prezența sciților în Transilvania n-a rămas fără urmări pentru autohtoni. Arheologic se constată o lipsă a depozitelor de bronz din Hallstattul D, lipsă legată de înlocuirea treptată a uneltelor și armelor de bronz cu cele de fier, înlocuire accelerată și accentuată de venirea sciților¹⁹.

Pentru Moldova descoperirile de caracter scitic sînt mai puține ca număr și importanță față de Transilvania. O explicație a acestei situații credem că trebuie căutată și în faptul că majoritatea descoperirilor s-au făcut întîmplător, fără o cercetare sistematică. Dese sînt cazurile — ca la Bicu, Comarna²⁰, în care se descoperă akinakes-uri — asociate cu oseminte umane și resturi ceramice care însă neluate în seamă s-au pierdut. La Armășoia²¹, (vezi fig. 2, b) s-a descoperit o aplică decorată în stil zoomorfic scitic și datată în sec VI î.e.n., la Scorlari²² și Avrămeni²³, au ieșit la iveală cazane de cult scitice. De menționat că la Avrămeni cazanul a fost găsit într-un tumul care din păcate a rămas necercetat.

Existența în Moldova a unor triburi sau uniuni de triburi dacogete capabile să ridice puternice cetăți de pămînt ca cea de la Stîncești I datată în sec. VI î.e.n.²⁴, sau cele de la Cotnari și Crivești contemporane cu Stîncești I dar necercetate încă²⁵, pare să fie o altă cauză a mai puținelor descoperiri de caracter scitic din Moldova. Vecinătatea unor triburi puternice locale va fi impus o locuire scitică mai puțin intensă sau eventual chiar o părăsire a Moldovei în urma unei revanșe locale. Din descrierea evenimentelor legate de expediția lui Darius la nordul

17 Idem, *Once more about the Sclavian Problem, in Transylvania*, în *Dacia N. S.*, IX, 1965, p. 140—144, fig. 3.

18 D. Berciu, *Sînt geții traci nord-dunăreni*, în *S.C.I.V.*, IX, 1960, p. 270.

19 M. Rusu, în *Dacia N. S.*, VII, 1963, nota 72.

20 A. Nițu, *Despre unele urme scitice în Moldova*, în *Mat.* I 1953, p. 6 și urm.

21 *Ibidem*, p. 3 și urm., fig. 1, a-b.

22 V. Părvan, *Getica. O protoistorie...* București, 1926, p. 8, fig. 1.

23 A. Nițu, *Op. cit.*, p. 9, fig. 4.

24 A. Florescu — S. Rață, în *Rev. Muzeelor (nr. special) II*, 1965.

25 Ion H. Crișan *Ceramica geto-dacă...*, București, 1969, p. 69—97.

Dunării, Herodot ne lasă să înțelegem și o eventuală plasare a graniței dintre sciți și agathyrși pe Prut²⁶. În acest caz este posibilă părăsirea Moldovei de către sciții agathyrși sub impresia evenimentelor de la 514 î.e.n. sau poate de teama unor eventuale războaie ale sciților din nordul Mării Negre pe care agathyrșii refuzaseră să-i ajute împotriva lui Darius.

Nu este exclusă nici posibilitatea ca Moldova să fi fost doar controlată de agathyrși și menținută ca un teritoriu pustiu între ei și sciții adversari, lucru obișnuit la populațiile de stepă.

Muntenia, în afara unor virfuri de baldachin pe care Pârvan le socotea de clară factură scitică²⁷, și care atestă fără îndoială o prezență scitică, nu are ca descoperiri de factură scitică — cum credeau de altfel Pârvan, Rostovtzev ș.a. — decît rhytonul de la Poroîna — care după părerea noastră este o lucrătură grecească provenită prin comerț din Asia Mică — și tezaurul de la Craiova atribuit artei traco-getice²⁸, dar care are cel puțin o parte din piese de o clară factură scitică sau greco-scitică. Cert ni se pare faptul că Muntenia este realmente săracă în descoperiri scitice dar nu lipsită cu totul.

În sfârșit, Dobrogea prin poziția sa geografică — poartă de trecere spre Balcani, — prin descoperirile sale de natură arheologică și prin informațiile de ordin literar — istoric ocupă un loc aparte în cadrul studiului nostru.

În ce privește descoperirile arheologice trebuie precizat că și în Dobrogea ele sînt izolate și întîmplătoare, dar se impune o constatare și anume, aceea că ele sînt mai valoroase din punct de vedere istoric. Printre aceste descoperiri menționăm cazanul scitic de la Castelu datat în sec. V î.e.n.²⁹ și care atestă fără nici o îndoială o prezență scitică în Dobrogea dată fiind destinația cunoscută a acestor obiecte în regiunile nord-pontice.

Tot printre descoperirile care nu se pot explica decît prin prezența sciților, sînt și așa-zisele statui traco-scitice³⁰ descoperite în Dobrogea³⁰ (fig. 2 c), care țedau într-o manieră rudimentară și schematică luptători cu arme și obiecte tipic scitice. Bunele analogii oferite de statui de același tip din regiunile nord-pontice, imposibilitatea admitterii ipotezei importului acestor statui, încadrează și aceste descoperiri în seria celor legate de prezența efectivă a sciților în Dobrogea. Descoperiri izolate de obiecte de factură scitică : sabia-emblemă de la Medgidia³¹, (fig. 3), psaliile de la Tariverde³² și Histria³³, unealta scitică de orfăurărie

26 Herodot. Istoriei, C. IV, 89. C. IV, 118, C. IV, 99, C. IV, 125.

27 V. Pârvan Op. cit., p. 23 și urm.

28 D. Berciu. Arta traco-getică. Buc., 1969, p. 123 și urm.

29 A. Aricescu, *Cazanul scitic de la Castelu* în S.C.I.V., XVI, 3, 1965, p. 565 și urm.

30 A. D. Alexandrescu, *Două statui traco-scitice din Dobrogea* în S.C.I.V., IX, 2, 1958, p. 291 și urm.

31 D. Berciu. Arta... p. 18 și urm.

32 Em. Condurachi și col., *Șantierul Histria, Tariverde*, în S.C.I.V., IV, 1—2, 1953, p. 133, fig. 22.

33 D. Berciu In Mat. IV, 1957, p. 301.

de la Pjjoaia,³⁴ componenta scitică sesizabilă în necropolele de la Histria și Murighiol³⁵, par să indice și ele o locuire scitică în Dobrogea.

Aceste constatări extrase din analiza materialului arheologic sînt întărite și de informațiile istoricilor antici. Herodot (C. IV, 40) pomeneste o incursiune scitică care ajungea pînă la Chersonesul tracic în perioada imediat următoare retragerii lui Darius din expediția nereușită împotriva sciților³⁶. Această ceată scitică care profita probabil de confuzia politică provocată de retragerea precipitată a lui Darius și de conflictul greco-persan pe cale de a izbucni a trecut fără nici o îndoială prin Dobrogea în drumul ei spre Tracia. De o astfel de incursiune — care nu va fi fost singura — ar putea, eventual, fi legată și apariția akinakes-ului de la Medgidia.

În prima jumătate a sec. V î.e.n. Herodot (C. IV, LXXX) pomeneste Dunărea ca hotar între sciți și noii lor vecini, odrisii, dar Thucydides (II. 96, 1) vorbind de evenimente care se petrec la 431 î.e.n. amintește de geții care locuiau în Dobrogea alături de o populație vecină cu sciții și înarmată ca și ei. Este vorba probabil tot de geți și anume, de aceia care locuiau chiar pe malul Dunării sau se referea la triburi cu caracter scitic care trecuseră Dunărea și se topiseră în masa geților, împrumutându-le acestora unele forme de civilizație³⁷.

Peste un secol și mai bine izvoarele ne dau informații utile privind situația politică și demografică a Dobrogei. Pe la 339 î.e.n. izvoarele³⁸, pomenesc pe acel „rex histrianorum“ care are conflicte cu regele Athéas al sciților care încearcă să treacă Dunărea după cum s-a crezut pînă cu de mult³⁹. O lectură atentă a pasajului respectiv din Iustinus-Trogus arată însă o situație substanțial deosebită. Athéas „strimtorat de războiul cu histrienii“ cere prin mijlocirea Apolloniei ajutorul lui Filip al II-lea. Moartea zecelui „rex histrianorum“ survenită între timp, îl eliberează pe Athéas de presiunea histrienilor și în consecință, acesta refuză ajutorul pe care Filip i-l trimisese. Refuză și despăgubirile pe care Filip le solicitase. Regele Macedoniei pornește cu trupele împotriva lui Athéas și încercînd să-l lovească prin surprindere recurge la o strategie spunînd că vrea să așeze o statuie — făgăduită lui Hercule — la gurile Istrului, drept pentru care cerea de la Athéas „acces netulburat“⁴⁰. Athéas refuză și cere statuia s-o pună el căci „altfel nu va îngădui ca armata macedoneană să-i încalce hotarele“⁴⁰. Din text reiese foarte clar că sciții lui Athéas sînt — efectiv — în Dobrogea, vecini cu histrienii, controlează Dobrogea de nord și gurile Dunării. Localizarea în Dobrogea

34 V. Culică, *O unealtă scitică de orfăurărie la Dunărea de jos*, în S.C.I.V., 18, 4, 1967, p. 677 și urm.

35 Histria II, p. 274 și urm.

36 P. Alexandrescu, *Izvoarele grecești despre retragerea lui Darius din expediția scitică*, în S.C.I.V., VII 3—4, 1956, p. 319 și urm.

37 Histria II, p. 276.

38 Iustinus—Trogus, IX, 2—3, V. Pârvan, *Getica* p. 55—65.

39 Istoria României, vol. I, 1960, p. 227 D. Berciu, *Arta*, p. 12.

40 Iustinus—Trogus, IX, 2, 1.

a lui Athéas este susținută și de descoperirile de monede provenind din Dobrogea care poartă numele de ATAIAS⁴¹.

Prezența sigură a sciților în Dobrogea la jumătatea sec. IV î.e.n. ridică și problema descoperirilor de la Agighiol unde apar piese de o clară factură greco-scitică. O datare recentă a bogatului mormint pe la 350 î.e.n.⁴², vine într-o oarecare concordanță cu cele spuse mai sus și face posibilă și o eventuală atribuire scitică a descoperirilor de la Agighiol.

O prezență a sciților în Dobrogea și chiar mai la sud pare să ateste și descoperirea de la Brănicevo⁴³, din apropierea Silistrei. În necropola tracică de la Brănicevo un mormint (mrt. X) este scitic. Apariția ununi astfel de mormint scitic în Bulgaria în a doua jumătate a sec. IV î.e.n. pare să arate o dominație politică scitică în aceste regiuni sau relații foarte strânse între sciți și traci. Menționăm că mormintul avea în inventar printre altele și o aplică animalieră de cea mai bună factură scitică.

Dobrogea trebuie privită încă de prin sec. VI î.e.n. ca o regiune de interferențe culturale grecești, scitice, tracice. A considera că elementul scitic n-a trecut Dunărea decît la 339 î.e.n. o dată cu Athéas înseamnă a nega un adevăr istoric, a nega rolul important al factorului scitic în impulsivizarea dezvoltării societății daco-gete. Factorul scitic s-a manifestat așa cum am arătat mai sus începînd de prin sec. VI î.e.n. cu unele mai puternice în Transilvania și Dobrogea, dar în nici un caz n-a fost o frînă în dezvoltarea internă a societății autohtone. Sciții cu o dezvoltare internă deosebită, buni cunoscători ai metalurgiei fierului, beneficiari ai unor influențe grecești evidente — din artă pînă în modul de viață — au jucat în estul Europei — evident păstrînd proporțiile date în special de timpul istoric — rolul pe care peste cîteva secole îl vor juca celții, acela de generalizatori ai unor inovații tehnice și artistice în regiunile ocupate sau învecinate.

41 P. Alexandrescu, ATHEAS, în Actes du II^eer Congres Internațional des études balcaniques, II, Sofia 1969, p. 83.

42 P. Alexandrescu, *Cu privire la datarea mormintului de Agighiol*, în S.C.I.V., 22, IV, 1971, p. 660 și urm.

43 Z. Dremsizova, în Izv. Inst. XXV, 1962, p. 174 și urm.

CONSIDERATIONS SUR L'AINSI NOMMÉ „PROBLÈME SCYTHE“, EN
LUMIÈRE DES DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES SUR LE
TERRITOIRE DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

L'auteur reprend, basé sur les anciennes ou nouvelles découvertes archéologiques, l'ainsi nommé problème scythe.

Malgré le manque des recherches et surtout la divergence des avis l'auteur montre que sur le territoire de la Roumanie, les découvertes traces déclarés de facture scythe sont assez nombreuses et dans une mesure suffisante pour soutenir — au moins en Transylvanie et Dobroudja — une présence effective scythe.

La présence d'une population ayant une culture matérielle avancée sur le territoire de la Roumanie ne pouvait en aucun cas freiner l'évolution historique des Géo — Daces, au contraire.

De même, une présence scythe sur le territoire de la Roumanie pose décisivement le problème d'attribuer aux Scythes quelques — unes des découvertes de l'ainsi nommé art traco-gétique.

LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Un poignard et des flèches Scythe de Posmuş (d'après St. Dănilă).

Fig. 2. — La hache Scythe de Jeica (d'après St. Dănilă).

Fig. 3. — L'applique Scythe de Armăşoia (d'après A. Nişu).

Fig. 4. — La statue Thraco-Scythe de Stupina (d'après A. D. Alexandrescu).

Fig. 5. — Le poignard — akinakes de Medgidia (d'après D. Berciu).

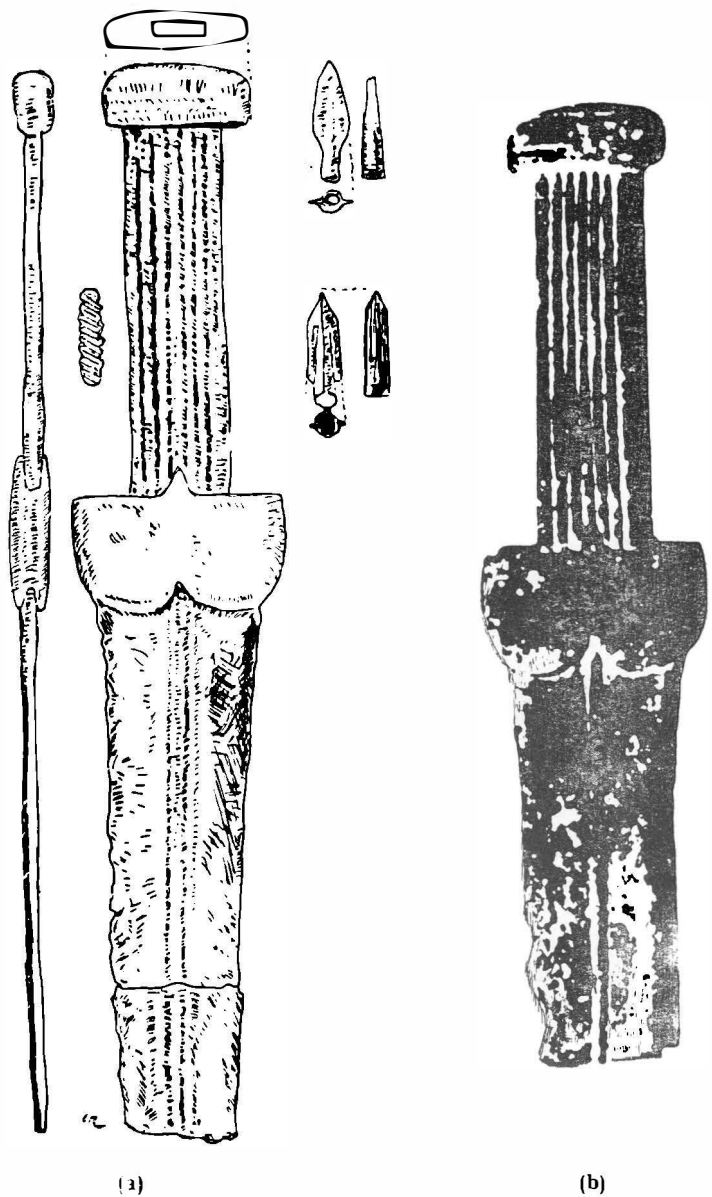
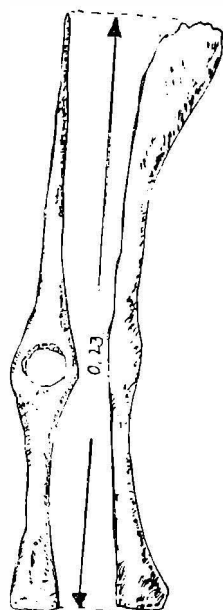

Fig. 1. — Pumnalul și săgețile scitice de la Posmuș (după Șt. Dănilă).

(a)

(b)

(c)

Fig. 2. a — Teșorul scitic de la Jeica (după Șt. Dănilă).

Fig. 2. b — Aplica scitică de la Armășoia (după A. Nițu).

Fig. 2. c — Statuia traco-scitică de la Stupina (după A.D. Alexandrescu).

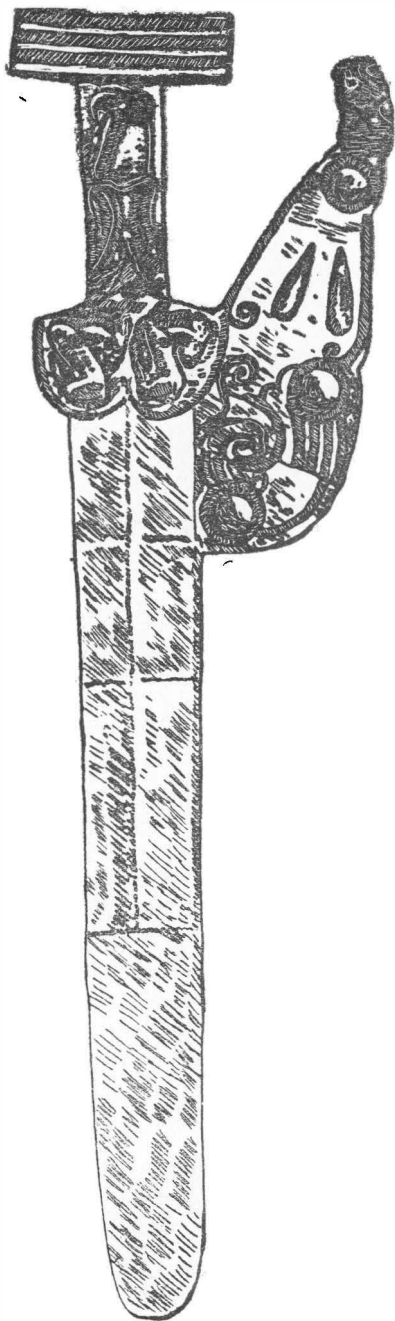

Fig. 3. — Pumnalul akinakes de la Medgidia (după D. Berciu).